

SLOVENŠTÍ ŠKOLŠTÍ BRATŘI V ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDĚ NA BLÍZKÉM VÝCHODĚ

MILAN MORAVEC

MORAVEC, M. : Slovak school Brothers in Czechoslovak Army at the Middle East. *Vojenská história*, 3, 1, 1999, pp 71 – 75, Bratislava

There is described the activity of School brothers pastorate regulations at the Middle East. The author approaches the individual recruits destinies within the World War II. along with their basic biographical data as well as their after war life. The author observes that on the basis of these young pastores destinies and the Slovak nationality it is possible to understand the attitude and vision of the Czechoslovak administration formed during the first Republic and which appeared to be in the limelight. Military History. World War II. Czechoslovak Army-the Middle East.

Chtěl bych poděkovat především Doc. PhDr. Ivanu Chalupeckému za informace, které mi velmi pomohly se v tématu zorientovat a za kopie dokumentů, které mi laskavě zaslal. Velmi srdečně děkuji bratru Vojtechovi Lenickému, Provinciálovi Institutu Školních bratří, za cenné informace k činnosti bratří a jejich osudům i za zájem, který o tuto problematiku projevil. Konečně děkuji kolegyni mgr. Zuzaně Pivcové za upozornění na toto zajímavé téma jakož i za pomoc při vyhledávání a výběru archivního materiálu.

Úvodem je nutno předeslat, že nebýt podstatné účasti volyňských Čechů a podkarpatských Rusinů v řadách vojínů I. čs. armádního sboru, jakož i účasti mobilizovaných na osvobozeném slovenském území, bylo by nutné považovat účast československých občanů na válečném úsilí států protihitlerovské koalice za málo významnou.

Proto lze do značné míry pochopit snahu československé exilové vlády získat pro naše zahraniční složky vojáky i z prostředí vojenskému řemeslu vzdálenějších.¹

Jedním z takových prostředí byl duchovní řád Školských bratří. I odsud bylo povoláno několik slovenských řeholníků, působících na Blízkém východě do činné vojenské služby.

Na francouzských církevních učilištích v Egyptě působilo 26 bratří a z nich 18 bylo uznáno způsobilými vojenské služby. Dva z nich ovšem fakticky vojenskou službu nenastoupili. Byli to Michal Oravec, který onemocněl tyfem a František Kněžník (Obstaral si opožděně fotografie a měl jet dalším transportem). V evidenci příslušníků armády se však již neobjevil.

Z těch, kteří vojenskou službu nastoupili, odejel bezodkladně do Francie jediný a to Josef Marušín. Ostatním povolila vojenská správa NV odklad do konce školního roku 1938/40. Dalších 14 bylo povoláno k povinnému odvodu. Opustili Egypt 6. 11. a prezentováni byli 7. 11. 1940. Byli to: Jan Bružík, Juraj Flak, Michal Frankovič, Jan Gura, Pavel Hopta, Jan Kacvinský, Štefan Kapusta, Martin Kopaničák, Josef Kula, Andrej Lopuch, Michal Novotný, Štefan Novotný, Peter Olejár a Július Šofranko.

Na osudu těchto mladých mužů duchovního povolání a slovenské národnosti je možné pochopit postoje a představy československé administrativy, zformované za I. republiky, které se nyní ocitly ve střetu se skutečností.

Rovněž slovenští církevní učitelé, neboli školští bratři, byli postaveni tvář v tvář neočekávané a dynamicky se měnící realitě, která narušila jejich dosavadní způsob života.

¹Mohlo se jednat o posílení prestiže Československé armády, jejíž vedení však o ni usilovalo spíše formálně. Projevovalo se to např. malichernou soutěživostí vůči Polákům (ta byla naší věci spíše škodlivá), zatímco si politická logika žádala smysluplnou spolupráci s nimi. (VHA, Fond, Českosl. voj. mise na Blízkém východě, kart.11, spis 35/40/2 z 27. 8. 1940, s. 2).

Ta byla sice formálně navázána (11. 11. 1940 byla uzavřena v Londýně československo-polská smlouva), avšak neoplývala činy.

Byli to vesměs vzdělaní lidé, zejména jazykově, někteří teologicky, kteří ovšem prokázali, (jak tomu často ve válce bývá) že jsou schopni a ochotni (bez ohledu, jak soukromě posuzovali předválečný československý stát) pro něj bojovat a také zemřít.

Československé orgány se ovšem snažily, s určitou dávkou na venek projevovaného sebeklamu, celou situaci zjednodušit a vše vykládat jako své dobrodiní, kterého se službou v československé zahraniční armádě dostalo státně a občansky „nedozrálé“ slovenské mládeži.

Začlenění mladých školních bratrů do čs. armády ale nelze považovat za dobrovolné, ačkoli se tak o něm v dokumentech vyslanectví ČSR v Egyptě mluví.² Jednalo se prostě o povolání do armády, o splnění vojenské povinnosti občana.

Jak vysvítá z korespondence vyslanectví Československé republiky v Egyptě, byla situace kolem školských bratrů nebo tzv slovenských bratří (jak jsou zde nazýváni) posuzována s až groteskní zaujatostí. Hovoří se zde o jejich úplném odnárodnění a co více o tom, že „tímto způsobem ztratila slovenská vlast cenný materiál na obyvatelstvu na celé generace!“³ Rovněž se zdá, že československým oficiálním místům nebylo po chuti prostředí z kterého noví branci přišli. Ve zprávě československého chargé d'affaires v Káhiře pana Szalatnaye-Stacho generálnímu konsulátu ČSR v Jeruzalémě (ze 7. 11. 1940) se píše: „Katolická církev je (roz. školské bratry) úplně zotročila pro doživotní bezplatnou službu, z které jejich vlast výhod nemá. Mluví pouze francouzsky a za Francouze je nikdo nepovažuje.“⁴

K takovéto formulaci je ovšem nezbytné mít výhrady. Především mluví-li se o zotročení, je to zavádějící, protože školští bratři mohli z řádu kdykoli odejít a to tím spíše ti, o kterých je zde řeč, nebyli totiž vysvěceni.⁵ Samozřejmě je možné, že někteří z nich (v pramenech jsou zmiňováni tři) přivítali skutečnost, že prostřednictvím služby v čs. armádě uniknou službě, pro kterou buď mravně nedospěli, nebo se rozhodli ne dost odpovědně. (Kdo z vnějšku to může posoudit?)

Z pramenů však rovněž vyplývá, že slovenští (tj. školští) bratři někdy nebyli příliš nadšeni perspektivou služby v čs. armádě. Bratři Jan Kacvinský a Štefan Novotný zvlášť zdůrazňovali, že oni Slováci mají svůj samostatný stát, který byl i prezidentem Háchou uznán, že tedy na vojnu nemusí.⁶ Obdobné projevy slovenského národního cítění spatřujeme u des. asp. Jana Gury, který při ústní zkoušce Lower Certificate na universitě v Cambridgi trval na překládání slovenského (resp. francouzského) textu a odmítl překládat text český, ve zjevné snaze upozornit anglické profesory na slovenský problém v ČSR.⁷

²Československo-britská vojenská dohoda byla uzavřena 25. 9. 1940 (po jejím uzavření nemohlo být o dobrovolnosti řeči).

³Takové tvrzení je samozřejmě přehnané a s pravdou se rozchází. Především podle písemného svědectví bratra Vojtecha Lenického, provinciála Školských bratří, jen asi 25% studentů, kteří odešli do Francie s tímto záměrem, se skutečně stalo školními bratry, tři čtvrtiny se vrátily na Slovensko. Ti, kteří se vrátili, naopak nabyli vědomostí, zvládli francouzský jazyk a to bylo ve prospěch, nikoli na škodu slovenské inteligence. Navíc, jak vysvítá z pramenů i ze svědectví bratra Lenického, na celém Blízkém východě se od r. 1921 do r. 1940 nacházelo ne více než 40 bratrů, v r. 1940 to bylo 20 v Libanonu, 18 v Egyptě a 2 v Turecku. Je tedy zřejmé, že tento počet nemohl ochudit slovenskou inteligenci.

VHA, fond Československá voj. mise na Blízkém východě sign 26/40 kart. 11 a svědectví bratra V. Lenického.

⁴VHA, fond Československá vojenská mise na Blízkém východě, sg.489/40, kart. 12.

⁵Kromě prosté skutečnosti, že tak to bylo ustanoveno podle kanonického práva, je možné se opřít o zprávu Štátného zastupitelstva v Levoči Vrchnému štátnemu zastupiteľstvu v Košicích ve věci Julie Gyulaiové (žákyně ze Spišských Vlach z 19. 1. 1938). Jedná se v ní právě o studium na francouzských církevních školách a kromě jiného se v ní říká: „Bolo potom zistené i to, že interesované deti podľa podmienok predmetných kláštorov môžu sa kedykoľvek navrátiť do ČSR ku svojim rodičom na cestovné náklady týchto...“ Štátny oblastný archív Levoča, fond Štátné zastupiteľstvo Levoča, Denník v tretnjej veci Julie Gyulaiovej NsT 137/37. 7)

⁶Dopis Vyslanectví RČS v Káhiře Generálnímu konsulátu Československé republiky v Jeruzalémě (ze 7. 11. 1940) ohledně nastoupení vojenské služby slovenskými bratry. VHA, fond Čs. voj. mise na Blízkém východě, sg. 489/40, kart. 12)

⁷VHA, fond Čs. voj. mise na Blíz. východě, kart. 12, č. j.

NYNÍ VŠAK K OSUDU JEDNOTLIVÝCH ODVEDENCŮ

Brestovanský Matej, narozen 17. 2. 1909 v Dolní Krupé, okr. Trnava. Vojenský výcvik prodělal u POV Trnava. (lékař. kvalifikace Av) Bydliště: Káhira, presentován byl 13. 9. 1940 a zařazen u československé vojenské mise od počátku r. 1941. Po skončení bojů na Blízkém východě 27. 1. 1944 přijel na lodi Orestos do Liverpoolu v Anglii. Do vlasti odletěl 4. 7. 1945, 26. 10. 1945 byl povýšen na četaře.

Bružík Jan, narozen 8. 2. 1909 v Odorine (okr. Spišská Nová Ves), presentován byl 7. 11. 1940. Bydliště: Collège St. Marc v Alexandrii. Z branné moci byl propuštěn po superarbitraci 7. 6. 1941.

Flak Juraj (ppor. tel. v zál.), narozen 16. 7. 1919 Spišské Vlachy. Odveden byl 27. 1. 1940 a prezentován 7. 11. 1940. Bydliště: nejprve Collège de la St. Famille Káhira, později Collège St. Louis Mansourah. Vojenský výcvik: spojovací, radiotelegrafický a bofors, II kurs školy pro výchovu důstojníků pěch. v zál. (lékařská kvalifikace Av-3D, krátkozrakost. 4. 12. 1941 utržel zranění (poř. č. dokl.176/BV), 9. 4. 1945 jmenován ppor. tel. v zál. (Kmen.roz.NT 27/45, čl.3/194). Po válce sloužil u spojovací roty tankového sboru ve Stříbrných Horách (okr. Klatovy). Vojenské vlastnosti: energický, velmi dobrého vojenského vystupování, má velmi dobré vojenské a odborné vlastnosti a znalosti, fyzicky velmi zdatný.

Frankovič Michal (ppor. v zál.), narozen Spišské Vlachy 7. 5. příslušný do obce Kurcmjany (polit. okres Levoča) presentován byl 7. 11. 1940. Bydlel na Collège de la St. Famille v Káhiře. Vojenský výcvik tankový a spojovací. V r. 1944 (7. 3. 1944) byl povýšen na svob. (rozkaz NT č.4/44 z 15. 4. čl. 4/26) Vyznamenán byl řádem Africa Star a 1939 – 45 Star. Podle údajů v kvalifikační listině byl M. Frankovič ale odveden až 15. 1. 1941 a vtělen k RDZ pěš. prap. 11. 15. 1. 1942 byl přemístěn k pomoc. rotě výcvikového střediska Dpz.I/42-205, 15.11. 1942 přemístěn k pomocné četě čs. vojen. mise Dpz.XI/42-681, 30. 6. 1943 pak k náhr. rotě výcvikov. střediska Dpz.VI/43-732 k čs. vojsku v Anglii. Do Anglie přijel 12. 8. 1943 lodí Mauretania a byl vtělen 10. 9. 1943 k spojov. rotě (Kmr. č. 16/43). Prvního září 1944 odešel do pole (Kmr.13/44 čl. 17/1) 25.9.1945 již jako desátník přemístěn k 12. tankové brigádě a vtělen k velitelské rotě. Třicátého září 1946 (poručík) přemístěn k 21. tankové brigádě. (vým. MNO hl. št. – VTV čj.8735) dův. osob. 1946.

Jako npor. tank. v zál. byl 12. 4. 1947 přeložen do skupiny důstojníků tankového vojska z povolání...(dále viz kvalifik. listinu). Patnáctého dubna 1947 byl přemístěn k velitelské rotě a 1. 6. 1947 ustanoven zatímním velitelem velitelské roty. Řádným velitelem velitelské roty ustanoven 1. 10. 1947, ale vzápětí 1. 2. 1948 zproštěn této velitelské funkce. V únoru (16. 2.) 1948 byl odeslán k soustředěnému výcviku spojovacích čet k TU Dědice (vým. MNO č.j. 15024 Dův. výcvik hl.št.VTV 1948). Druhého června 1948 byl ustanoven velitelem roty (posádka Žatec).

Přes velmi dobré celkové hodnocení, osobní, intelektuální vlastnosti, teoretické znalosti a vzdělání, byla jeho budoucnost v r. 1948 (pochopitelně) nejistá. V kvalifikační listině je tato skutečnost zachycena slovy: „Způsobilsto k velení nejbliže vyšší jednotce nebo k zastávání nejbliže vyšší funkce: Nepřichází dosud v úvahu.“ Je třeba poznamenat, že toto „dosud“ trvalo přinejmenším až do listopadu 1989.

Gura Ján (ppor. v zál.), narozen 7. 12. 1917 Vyšné Repaše (pol. okr. Levoča), příslušný tamtéž. Bydliště: Káhira. Odveden byl 4. 2. 1940, presentován 7. 11. 1940. Vojenský výcvik: důstojnická škola, spojovací, bofors, lékařská kvalifikace A. V době propuštění z činné vojenské služby sloužil u tankového sboru, baterie protiletadlového dělostřelectva.

Hopta Pavel (svobod. asp.), narozen 16. 1. 1916 v Pavlanech (pol. okr. Levoča), příslušný do obce Vyšné Repaše (pol. okr. Levoča). Bydliště: zprvu Collège de la St. Famille Káhira, později Collège des Frères Heliopolis. Presentován byl 7. 11. 1940. sloužil u letectva (RAF) od 2. 1. 1943.⁸ Sedmého března 1944 povýšen na des. asp., 28. 10. 1944 na čet. asp., od

⁸Důvěrná příloha kmen. rozk. č. 4/1943. VHA, fond NT ve VB-vel. (č. j. 1970-dův. III/1, odděl. 1943 z 10. 3. 1943 MNO

1. 10. 1945 na ppor. Vyznamenán byl 19. 12. 1944 African Star, 20. 6. 1945 Čs. voj. medailí za zásluhy II. stupně, 2. 3. 1946 Československou medailí za chrabrost.

Kacvinský Jan, narozen 16. 12. 1914 Letanovce (pol. okr. Spiš. Nová Ves), příslušný tamtéž. Odveden 4. 2. 1940, presentace 7. 11. 1940. Bydliště Káhira, vojenský výcvik pěchotní, lékařská kval. B.

Kapusta Štefan, (npor. tel. v zál.) narozen 3. 4. 1913 v Odorine (pol. okr. Spiš. Nová Ves), příslušný tamtéž. Bydliště, nejprve Káhira, Collège de la Saint Famille, později Collège St. Louis Mansourah. Vojenský výcvik radiotelegrafický, lékařská kvalifikace A. Do Anglie přijel 12. 8. 1943, do pole odešel 1. 9. 1944. Vyznamenání: Africa Star a Star 1939 – 1945. Devátého dubna 1945 jmenován ppor. tel. v zál. s účinností 30. 3. 1945.

Kopaníčák Martin, (narozen 6. 11. 1913 Lengvarty, pol. okr. Levoča): příslušný tamtéž. Bydliště zprvu Káhira, později Alexandrie Collège St. Marc. Vojenský výcvik: důstojnická škola, radiotelegrafický kurs, kurs protiletadlového dělostřelectva. Odveden 4. 2. 1940, presentován 7. 11. 1940. Do Anglie přijel 12. 8. 1943, do pole odešel 1. 9. 1944. Sloužil u spojovací roty. Sedmého března 1945 jmenován ppor. pěch. v zál. s účinností od 30. 3. 1945. Dne 30. 4. 1945 padl u Dunkerque. Pohřben 1. 5. 1945 na Municipal Cemetery Bourboutg. (řada CZSK, 4 čs. hrobu 58, map. Ref. 39 – 28/1175) Vyznamenání: Československá medaile za chrabrost in memoriam I. stupně, Africa Star a Star 1939 – 1945.

Kula Jozef, narozen 26. 12. 1915 Závada, (pol. okr. Levoča), příslušný do téže obce. Bydliště Káhira. Odveden 27. 1. 1940, prezentován 7. 11. 1940. Do pole odešel 1. 9. 1944. Vyznamenání: Africa Star a Star 1939 – 1945.

Lopúch Andrej, narozen 12. 7. 1913 Kubachy, (pol. okr. Poprad), příslušný tamtéž. Odveden 27. 1. 1940, prezentován 7. 11. 1940 Palestina. Bydliště: Heliopolis, Collège des Frères. Služebně přidělen, Čs. výcvikové středisko východní, náhradní rota. Dvacátého prvního října 1942 přemístěn k letectvu západ. skupiny čs. armády v Anglii. Do RAF nastoupil v hodnosti svob. asp. Dvacátého sedmého prosince 1943 byl povýšen na des. asp., 1. 10. 1944 na čet. asp. a 1. 10. 1945 na ppor. Vyznamenání: 20. 1. 1942 obdržel Československou medaili za chrabrost, 21. 2. 1942 pochvalné uznání od velitele praporu (735-II/42), 19. 1. 1946 Československou medaili za zásluhy I. st. 6. 3. 1946 Čs. válečný kříž 1939.

Marušín Jozef, narozen 1919 (blíže nezjištěno) Kubachy, (pol. okr. Poprad). Presentován 9. 4. 1940 u náhradn. tělesa. Bydliště Káhira. Vyznamenání: Československá pamětní medaile, Československá medaile za chrabrost. (Sb. 7/45) Lékařská kvalifikace A.

Novotný Michal, narozen 21. 12. 1919 Smižany (pol. okr. Spiš. Nová Ves), příslušný tamtéž. Odveden 4. 2. 1940, presentován 7. 11. 1940. Bydliště Alexandrie, Collège St. Marc. Podle den. rozkazu 92/1941 z 22. 2. 1941 jako dočasně neschopný propuštěn na dobu 6 měsíců do poměru mimo činnou službu. Osmého září 1941 propuštěn po superarbitraci. Vyznamenání: Africa Star 1939 – 1945 (Kmen. rozk. 32/45).

Novotný Štefan, narozen 31. 8. 1915 Lengvarty, (pol. okr. Levoča), příslušný tamtéž. Bydliště Alexandrie, Collège St. Catherine. Odveden 4. 2. 1940. Podle rozkazu výcvikového střediska č. 129 z 13. 6. 1941 při superarbitraci 23. 5. 1941 uznán neschopen, propuštěn z brané moci. Dnem 15. 6. 1941 přemístěn k misi a dnem 7. 6. 1941 předán sociální péči čs. konsulátu v Alexandrii.

Olejár Peter, narozen 14. 6. 1912 v Levoči, přísluš. tamtéž. Bydliště: nejprve Collège St. Paul v Káhiře, od 16. 10. 1940 Collège St. Marie Port Said. Odveden 27. 1. 1940. Do Anglie přijel 12. 8. 1943, do pole odešel 1. 9. 1944. (Kr. 21/44 z 11. 12. 1944) Vyznamenání: Africa Star a Star 1939 – 1945 (Kr. 32/45). Po skončení války si přál vrátit se do Libanonu. Demobilizován byl 15. 8. 1945, dosáhl hodností nadporučíka.

Šafranko Július, narozen 12. 8. 1919 Stráž, (pol. okr. Spiš. Nová Ves) příslušný do obce Spišský Hrušov (týž polit. okres). Odveden v Káhiře 4. 2. 1940. Bydliště: Alexandrie. Osmnáctého března 1942 utrpěl lehké zranění za leteckého náletu (tržná rána na levém) předlok-

tí). Druhého ledna 1943 na základě (Km. rozkazu Náhradního tělesa č. 4/43, dův. příl.) byl přemístěn z Blízkého východu k leteckým silám ve Velké Británii. Tehdy měl hodnost svobod. asp., 28. 11. 1943 byl povýšen na des. asp. a 12. 8. 1944 na čet. asp. Třicátého listopadu 1944 zahynul při letecké nehodě. Pohřben 5. 12. 1944 na RAF regional Cemetery Oxford, sekce HI 5, č. hrobu 247.

V tomto přehledu uvedené údaje byly získány z těchto fondů VHA: fond 24, Československé letectvo západ, kartotéka leteckých karet, Náhradní těleso Velká Británie, (kmenové rozkazy, kart. 41, československá vojenská mise na Blízkém východě, kart. 11).

Pochopitelně jsem se rovněž usiloval zjistit, jaký byl osud jednotlivých školních bratří po válce. Vzhledem k omezenému času a obtížnosti nalezení spojení s nimi se mi to podařilo jen u některých. Nuže, jen velmi stručné údaje o nich z poválečné doby zde přináším.

Brestovanský Matej: z řehole po válce vystoupil a dále se stopa o něm ztrácí.

Bružík Jan: pracoval v Egyptě do r. 1970 a potom žil v komunitě Školních bratří v Bejrútu (Libanon), zemřel náhle v dubnu 1978 ve věku 69 let.

Frankovič Michal: odešel na Madagaskar, potom z řehole vystoupil.

Kacvinský Ján: působili spolu se svým bratrem Josefem v Egyptě jako Školní bratři. Důchod trávili ve Francii, kde také oba zemřeli. Nejprve Jan a po něm Josef v r. 1990.

Kapusta Štefan: zemřel ve Francii jako Školní bratr, stejně jako Novotný Michal a Novotný Štefan.

Kula Josef: působil v Egyptě, potom v Monaku jako Školní bratr. Zemřel ve Francii.

Oravec Michal: pracoval v Egyptě, potom ve Francii asi 15 let a zemřel v r. 1996 v Point Saint Esprit.

Slovenští Školští bratři tedy bojovali za Československou republiku, společný stát Čechů a Slováků. Také na jejich osudech a postojích se odrazila mnichovská krize, kdy česká politická reprezentace prokázala problematičnost svého dvacetiletého vládnutí, kdy se také projevila omezená životaschopnost česko-slovenského soustátí. Na užitečné poznatky, které tato krize a na ni navazující válečný konflikt odhalily (samozřejmě nejméně v celoevropském měřítku), se bohužel v poválečné době patřičně nereagovalo, ale s arogancí vítězů pokračovalo v předválečných omylech. Přesto, že jim byla československými úřady vytykána neznalost poměrů ve vlasti, svými postoji někteří slovenští Školští bratři dokázali, že tyto poměry plně chápou a též si uvědomují, že pozdější soužití Čechů a Slováků může být jen podmíněné a to právě změnou českého postoje k vládnutí ve společném státě, ke kterému, jak víme, v době, kdy to bylo relevantní, nedošlo.